

Tiit Leemetsa uuringus pidas ca 80% poistest väga tähtsaks, et isa oleks olemas. Lihtsalt tähtsaks pidas seda 15% ja ainult 5% poistest ei andnud isa olemasolu tähtsuse kohta hinnangut.

Poiss vajab isa

Tiit Leemets

Eripedagoogika magister

Trotslikud poisid tunnevad vajadust täiskasvanu järele, kes nad paika paneks.

Trotslike poiste probleem on püsinud läbi aegade ja seda on püütud lahendada mitmeti. Vana-Kreeka koolis oli eriülesandega ori, kes sõnakuulmatuid õpilasi piitsuga korrale kutsus. Teine tüüpiline võtte on olnud probleemlastele kinniste erikoolide rajamine. Venemaal rajati Peeter I käsul esimene kinnine kool "kõlvatutele noortele" 1706. a, 1913. a oli neid kooli juba üle 900 (6). Eestis toimivad (suhteliselt) kinnised koolid tänase ni Tapal, Puiatus ja Kaagveres.

Uus suund probleemlastega toimetulekuks võeti üles USA-s, kus 1957. aastal avati Virginia osariigi Arlingtoni maakonna üheksas koolis probleemlaste klassid. Asja eestvedajad tahtsid tõestada, et õpilasi saab järjele aidata (hariduslikult rehabiliteerida) ka tava-koolis. Teine eesmärk oli probleemlaste õpetamise põhjalikum uurimine (1).

Probleemlaste distsiplineerimiseks on kasutusel ka muid võtteid, alustades õpilaskodude rajamisest ja lõpetades peapesuga alaealiste komisjonis. Paraku on jäänud kõigi nende vahendite kõrval õpi- ja käitumiskeskuste põhjuste uurimine väga tihti tagaplaanile. Miks näiteks on poistel koolis rohkem probleeme kui tüdrukutel? Ajalehtedestki

võib lugeda, et igal aastal langeb põhikoolist välja ligi tuhat poissi ja ainult paarsada tüdrukut. Jooniselt (pöördel) on näha, et kui tüdrukutel on stabiilselt väike puudulike arv kuuenda klassini, siis poisid hakkavad juba kolmandast klassist alates rohkem puudulikke hindedeid saama. Kuuendas klassis kasvab poiste puudulike aastahinnete arv järjult ja ulatub seitsmenda klassi lõpus 0,8 puudulikuni poisi kohta. Tüdrukutel algab puudulike hinnete arvu kasv enamasti alles seitsmendas klassis ja saavutab maksimumi kaheksanda klassi lõpuks, jäädes siiski poiste puudulike suhtarvule kaks korda alla.

Kooli mõju

Puudulike hinnete arvu järsul kasvul kuuendast klassist alates on mitu põhjust. Ainult murdeiga ei selgita poiste suurema mahajäämuse põhjust, sest tüdrukute murdeiga algab varem, kuid nende hinded lähevad kehvemaks hiljem.

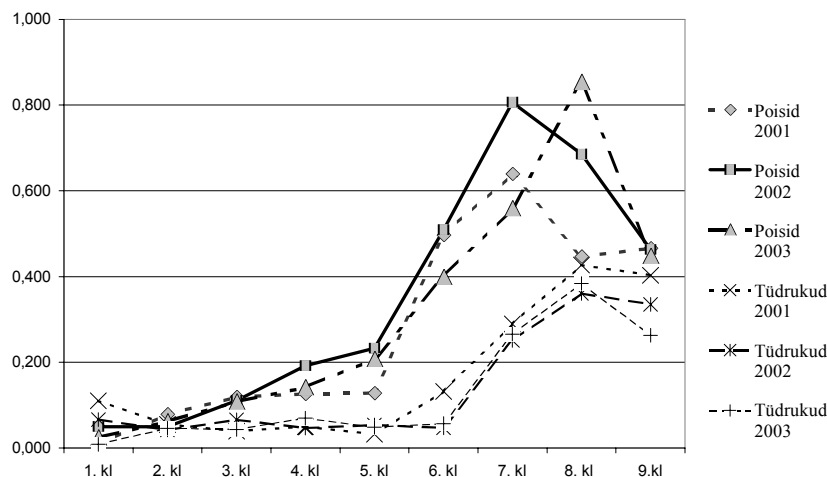
Paljude õpetajate hinnangul viib koolivälisest teguritest häiritud õpilasel (probleemid kodus) õppeedukust omalt poolt alla ainekabinettide süsteemile üleminek alates 5. klassist. Õpilastel tuleb siis hakata lõputult mõõda koolimaja rändama ja iga ainet õpetab neile erinev õpetaja, kellel on oma nõudmised nii distsipliini kui ka aineteadmiste osas. Kui esimene aasta uue õppimis-

süsteemiga suudetakse veel üle elada, siis 6. klass valmistab paljudele poistele juba raskusi. Kuigi ka kabinetide süsteem mõjutab ühtviisi nii poisse kui ka tüdrukuid, tuleb siin tahes-tahmata arvestada õpilaste sooliste iseärasustega.

Kodu mõju

Kooli mõju lapsele ei tohi üle hinnata, sest laps on oma kodu peegel. See tähendab, et lapsele ei tekita algseid käitumis- ja õpiprobleeme mitte kool, vaid kodune keskkond. Aet Lass ja Hailii Öllek Tallinna Lastehaigla nõustamiskeskusest on uurinud probleemlaste suhteid oma vanematega. Nad väidavad, et valulises murdeas pole süüdi laps, vaid tema vanemad. Kui lapsel on vanematega usalduslik suhe ja tema isa-ema saavad omavahel hästi läbi, ei ole murdeiga lapsele katsumus. Kui aga vanematel on alati kiire või nad ei usalda last ega teineteist, protestib laps selle vastu oma murdeea kogu energiaga. Leidmata piisavat tähelepanu kodus, püüab ta seda leida koolis – kas või trotslike pa-handuste hinnaga (4).

Inger Kraav on osutanud, et perekond peab lisaks hoolitsemisele lapse toidu ja tervise eest aitama tal leida meelepäraseid hobisid, kujundama temaga suheldes lapse sotsiaalseid oskusi, andma talle võimaluse ennast määratleda, kujundama tema tundeelu (näiteks in-

Joonis. Puuduilike aastahindeid poisi ja tüdruku kohta Lääne-Virumaa koolides 2001.–2003. a.

tiimsuse arengut jm), aitama teda hariduse omandamisel (koduste ülesannete üheskoos täitmine, nõustamine elukutsevalikul, tööetika kujundamine) (3). Perekonnal on palju funktsioone, mida kool ei suudagi täita.

Ka Venemaal tehtud uuringud on näidanud, et lapse arenguhälvete, käitumis-, õpi- ja suhtlemisraskuste põhjus on väga tihti probleemid tema perekonnas (9). Zaitsevi järgi lisanduvad probleemilapse korral perekonna traditsioonilistele funktsioonidele veel

- 1) rehabilitatsioon (lapse normaalse psühhofüüsilise seisukorra taastamine, tema tagasipööramine normaalsesse ellu);
- 2) korrektsioon (lapse psühhofüüsilise arengu puudujääkide võimaluste piires parandamine, nõrgendamine, silumine);
- 3) kompensatsioon (kõlbmatute käitumismallide asendamine nendega, mida ühiskond heaks kiidab).

Seega on lapse peamine tugikeskkond tema perekond. Kui kõik perekonnad oleksid ideaalsed, probleemilapsi ilmselt poleks. Tegelikult on aga tänapäeva perekond ideaalist kaugel: mitmetäielike perekondade arv suureneb (üksikvanemad, lahutused, kordussuhted), sugulaste toetus puudub, vanemad on tööga üle koormatud ega jõua lastega piisavalt tegeleda. See kõik mõjub laste tervisele ja kasvatusel negatiivselt. Just vale kasvatus perekonnas saab sageli õpiprobleemide ja sealt edasi käitumishälvete aluseks (2).

Zaitsev väidab, et perekonna mõju lapse arengule on märgatavalt suurem

kui kooli või teiste sotsiaalsete institutsioonide oma ja seepärast tuleks tegeleda eelkõige just perekondadega (9).

Isa mõju

Kuna poistel on koolis õppimise ja käitumisega rohkem probleeme, on kodule väga suure mõju omistajatelt küsitud, miks sünnivad poisid perekondades, kus kõik pole korras, tüdrukud aga harmoonilistes peredes.

Asjasse selguse toomiseks uurisin perede koosseise ja peresuhteid kahes koolis. Kuna probleemõpilaste klassides õppisid valdavalt poisid, nimetan neid edaspidi poisteklassideks. Uurisin 31 poisteklassi õpilase ja võrdluseks 55 tavaklassi õpilase perekonda. Üldisemat laadi järeldused on järgmised.

1. Traditsiooniline täisperekond oli poisteklassi 8 poisil 31-st (ca 26%) ja tavaklassi 34 poisil 55-st (ca 62%).
2. Kasuisadega perekond oli poisteklassi 2 poisil 31-st (ca 17%) ja tavaklassi 2 poisil 55-st (ca 7%).
3. Üksikemaga perekond oli poisteklassi 16 poisil 31-st (ca 52%) ja tavaklassi 16 poisil 55-st poisist (ca 29%).
4. Hooldusperes elas poisteklassi 2 poissi 31-st (ca 6%) ja tavaklassi 1 poiss 55-st (ca 2%).
5. Ühel poisteklassi poisil oli üksikisa (ca 3%).

Näeme, et poisteklassi poistel on perekonnaga tunduvalt rohkem probleeme kui kontrollgrupi poistel.

Emal hoolitsust hindasid eksperdid konsensuslikult.

1. Olematuks hinnati ema hoolitsus

poisteklassi 8 poisi peres 31-st (ca 27%). Tavaklassi poiste perede puhul seda ei täheldatud.

2. Ebapiisavaks hinnati ema hoolitsus 8 poisteklassi poisi peres 31-st (ca 27%) ja tavaklassi 8 poisi (ca 15%) peres.

3. Heaks hinnati ema hoolitsus poisteklassi 14 poisi peres 31-st (ca 46%) ja tavaklassi 47 poisi peres (ca 85%).

Isa hoolitsus poisteklassi poiste eest sai ekspertidelt veelgi madalama hinnangu. Korralikuks hinnati isa hoolitsus vaid kahe poisi peres (ca 6%), tavaklassis aga 37 poisi peres (ca 67%).

Praktiliselt puudevaks hinnati isa hoolitsus poisteklassi 24 poisi peres (ca 66%), tavaklassi 4 poisi peres (ca 8%).

Kirjand

Poiste isast kirjutatud kirjandeid analüüsisid kaks uurijat. Uuriti nelja momenti: isa olemasolu tähtsust, isa kui kaitsja ja abistaja olulisust, isaga lähedaste suhte tähtsust ning isa kui keelaja ja piiride seadja olulisust. Neid isa ülesandeid võib meie kultuuris pidada isa rolli puhul traditsioonilisteks.

Seda, et isa oleks üldse olemas – ükskõik, missugune! –, pidas väga tähtsaks ca 80% kõigist poistest ja lihtsalt tähtsaks 15%. Ainult 5% poistest ei andnud selle kohta hinnangut. Seejuures oli isa olemasolu tähtsust selgemini väljendatud just poisteklassi õpilaste kirjutistes.

Selgelt väljendus erinevus poisteklassi ja kontrollgrupi poiste hinnangutes isa kui kaitsja rolli tähtsustamisel. Poisteklassi õpilastest rõhutas 90% isa kui kaitsja rolli, tavaklassi poistest tähtsustas isa kui kaitsja rolli ca 50%.

Vajadust emotsionaalse suhte järele isaga (heade, sõbralike suhte järele) ilmutas 80% poisteklassi poistest ja 40% kontrollgrupi poistest.

Huvitava tulemuse andis isa kui keelaja ja piiraja funktsiooni uurimine: poisteklassi poistest pidas seda vajalikuks üle 50%, samal ajal kontrollgrupis märkis kaudselt seda vaid üks poiss. Seega ilmnis poisteklassi poiste hinnangutes tavaklassist märksa teravamalt vajadus isa järele.

Isa osaluseta perekonnast pärit poistest tundis isa vähemalt kolme traditsioonilise (kuid rahuldamat) funktsiooni järele vajadust 65% poistest ja 25% püüdis seda teemat kirjandis vältida, mis viitab selle küsimuse valulikkusele.

POISS VAJAB ISA

Isa osalusega perekondadest poiste kirjandites väljendus 55% juhtudest rahulolu isa vähemalt kolme rahuldavat funktsiooniga, kuid ka siin vältis ligi 20% poistest arutlust isa üle (täpsem uuring peresisestest tegelikest suhetest isaga puudub).

Seega viitab uurimus sellele, et isata kasvanud poisid tunnevad isa järele teravat vajadust. Samas väljendab ka isaga poiste rahulolu isa toimimise kohta seda, et poistele on isa äärmiselt oluline pereliige. Juhtumiuuringud näitasid, et poisteklassi mitu poissi on pidanud läbi elama asju, mida meie mõistus tõrgub isegi ette kujutamast. Endiste põllumajandusasulate uuringu järgi pole hättajäänutel loota ka ümbritseva keskkonna toetust.

Eeltoodust lähtudes on kasutatav väljend "probleemne õpilane" tihti ebaõiglane. Mare Leino on soovitanud öelda "probleemidega õpilane", sest probleem on neil lastel tõesti kuhjaga ja need pole võrreldavadki õpetajate ega sotsiaaltöötajate muredega.

Mida teha?

Kuidas tuleks koolitööd korraldada, et hätta jäänud poisid end taas normaalselt tunda hakkaksid, õppida suudaksid ja põhikooli lõpetaksid? Sellele küsimusele vastuse saamiseks uurisin õpetajate hinnanguid, viisin läbi intervjuud lapsevanematega ning tegin küsitluse poiste- ja tavaklasside õpilaste seas. Tulemuseks sain järgmise mudeli.

1. Probleemidega lapsed vajavad omaette koduklassi teiste tavaklasside hulgas. Õppevormina sobib klassiõpe.

2. Poisteklassis andku võimalikult palju tunde üks ja sama õpetaja (vähemalt pool tundidest), sest siis on nõudmised poistele kogu aeg enam-vähem ühesugused.

3. Klassiõpetajana eelistati meesõpetajat, ealt vanemat ja elukogenumat, vanematega tihedalt kontakteeruvat, distsipliini kehtestada suutvat, laia silmaringiga, järjekindlat, poistega kontakti leidvat õpetajat.

Eelnevast saab järeldada, et poisteklassi õpetajana tahetakse näha isalikku meesterahvast. 80% kõigist küsitlute test arvas, et poisteklassi õpetaja peab olema mees. Nad uskusid, et meesõpetaja mõistab poisse paremini, sest on olnud ka ise poiss. On huvitav,

et raskemates kasvatusolukordades töötava õpetaja puhul rõhutatakse tema sugu (ta olgu mees), mitte pedagoogilist professionaalsust. Teooria head tundmist pidas poisteklassi õpetaja puhul tähtsaks vaid 16% vastanud õpetajatest, 47% pidas oluliseks sisetunnet.

Probleemide tekkimisel poisid ilmselt mõistavad, et ei suuda ise ennast õppima sundida ja oma käitumist muuta, ning tahavad anda end nõudliku, kuid õiglase õpetaja kontrolli alla. Soome psühhiaater Jari Sinkkonen on kirjutanud, et trotslik poiss tahab, et täiskasvanu ta "paika paneks" (8).

Kõnealuste poisteklasside poiste arvamuste uurimine kinnitas Sinkkoneni väidet. Poisid hindasid poisteklassi eelkõige sellepärast, et seal õpetab neid põhiliselt üks ja sama õpetaja, kellel on selged ja kindlad nõudmised. Üks poiss ütles, et rikkus tavaklassis korda sellepärast, et seal õpetajad "muudkui õien-dasid" ja ta ei saanud õieti aru, mida keegi tahtis. Kui talle meenutati, et poisteklassis on samuti ütlemit, vastas ta, et poisteklassis öeldakse asja eest. Poisid armastavad konkreetset – 22 poisile 31-st meeldisid poisteklassi tavaklassist rangemad reeglid. Ainult üks poiss pidas neid liiga rangeteks.

Poisse "pane paika" enamasti isa. Kas puuduv isa ei olegi üks peamisi põhjusi, miks poistel on rohkem õpi- ja käitumisprobleeme kui tüdrukutel? Poistele on isa väga oluline ja nad võtavad isa puudumist rohkem südamesse kui tüdrukud. (Ilmselt mõjub Eestis ka meie kultuuritraditsioon, mille järgi poiss ei peagi väga hästi õppima ("kolm" on koolipoisi hinne). Näiteks araabia kultuuris õpivad poisid väga hoolsalt ja "kolm" on seal hoopis tüdrukute normaalne hinne.)

Kui isa on poistele meie kultuuris nii tähtis, kuid isa pole, siis kuidas neile puuduvat isa asendada? Eesti koolis on ju põhiliselt naisõpetajad.

Jari Sinkkoneni järgi saab puuduvat lihast isa asendada sotsiaalne isa – poisi tugiisik, autoriteet. Sotsiaalse isa rolli võib täita näiteks kasuisa, vanaisa, poisteklassi meesõpetaja, klassivenna isa jt. On näiteid, kus nainegi saab selle rolliga hakkama. Mati Talviku saatesarjas "Üks silmapilk" nägime Ira Meinvaldi, kes kogus alevi vahel hulkuvad poisid enda hoole alla ja hakkas neile maadlust õpetama. Poiste jaoks on oluline

näitaja vaimne ja füüsiline üleolek ning poisid harjutasid naistreeneri käe all usinalt ja esinesid edukalt võistlustel (7).

Ka näiteks Haimre Põhikoolis tegeleb poisteklassiga kehalise kasvatusõpetaja Helje Merilo. Ühel probleemlastega toimetuleku täiendusõppusel osales samuti suhteliselt palju kehalise kasvatusõpetajaid. Naisõpetajad saavad isata poiste heaks mõndagi ära teha, kui ei muutu liiga semulikuks. Semutsemine võib mõnes olukorras ajutiselt aidata, kuid õppimise tulemused on range distsipliiniga harjunud õpilastel mõneti paremad.

Soome psühhiaater Jari Sinkkonen toonitab, et poisid tahavad endale ka sotsiaalseks isaks meest, sest temaga on poistel ennast kergem samastada.

Kirjandus

1. Haring, N. G., Phillips, E. L. Educating Emotionally Disturbed Children. New York, San Francisco, McGraw-Hill Book Company, 1962.
2. Kožanova, N. E. Utšitelja i roditeli – partnerõ v vospitani i rebjonka. Natšalnaja škola, 2000. 7.
3. Kraav, I. & Kõiv, K. Sotsiaalpedagoogilised probleemid üldhariduskoolis. Tartu, 2001.
4. Lass, A., Õllek, H. Kodu ja kooli koostööst perekonnapsühhoterapeudi pilguga. Toim Torokoff, M. Tõõ- ja koostöökultuur koolis. Tartu Ülikooli kirjastus, 2004.
5. Leemets, T. Probleemidega poiste liitklassi edukuse tingimused. Magistritöö. Tartu Ülikool, 2004.
6. Oliferenko, L. J., Šulga, T. I., Dementjeva, I. F. Sotsialno-pedagogitšeskaja podderžka detei gruppõ riska. Akademia, Moskva, 2002.
7. Poll, E. Inimene on pääsenud teleekraanile. Eesti Päevaleht, 1.11.2003.
8. Sinkkonen, J. Koos isaga. Eesti Raamat, 2001.
9. Zaitsev, D. V. Sotsiologitšeski analiz sovremennoi semji Rossii. Defektologija, 2001, 6.